ULINGANIFU WA SHERIA YA MAZINGIRA NA SHERIA YA MADINI KWA USIMAMIZI ENDELEVU WA UCHIMBAJI MDOGO WA DHAHABU NCHINI TANZANIA

UCHIMBAJI MDOGO WA DHAHABU

Utangulizi

Tanzania inapitia ongezeko kubwa la utajiri wa madini, ambapo sekta ya madini inachangia asilimia 9.1 ya Pato la Taifa (GDP). Dhahabu inaongoza katika sekta hii, ikiwa na mchango wa asilimia 82 ya uzalishaji wa madini kwa mwaka. Uchimbaji wa madini nchini Tanzania umegawanyika katika makundi matatu: uchimbaji mkubwa, wa kati, na mdogo. Uchambuzi huu unajikita kwenye sekta ya wachimbaji wadogo wa madini hasa ya dhahabu.

Sheria ya Madini ya Tanzania inakataza uchimbaji bila leseni, hali ambayo mara nyingi huwabagua wachimbaji wa kiasili walioko katika sekta isiyo rasmi ya uchimbaji mdogo. Hata hivyo, kutokana na changamoto kubwa za kimazingira na kijamii-kiuchumi, serikali imeanzisha mikakati, mipango ya utekelezaji, na programu mbalimbali ili kuwajumuisha wachimbaji hawa. Andiko hili limetumia mbinu jumuishi kwa kuwarejelea Wachimbaji wa Kiasili na wa wachimbaji wa uchimbaji mdogo.

Sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu ina mchango mkubwa katika tasnia ya madini ya Tanzania. Tofauti na sekta nyingine zinazoweza kujumuisha wawekezaji wa kigeni, sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu imeteng wa mahsusi kwa raia wa Tanzania pekee. Sekta hii inaajiri moja kwa moja takribani Watanzaniamilioni 1.2, ambao ni sawa na asilimia 90 ya wafanyakazi wote wa sekta ya madini, huku wanawake wakiwa ni asilimia 30 ya wafanyakazi hao (takribani wachimbaji 360,000), ingawa wanawake hupokea asilimia 40 tu ya mapato yana yopatikana kwa wanaume. Aidha, takribani Watanzania milioni 7.2 wanahusika kwa njia isiyo ya moja kwa moja katika shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu.Sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu inachangia takribani asilimia 35 ya uzalishaji wa dhahabu nchini kila mwaka.

Sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu ni muhimu sana katika maeneo ya vijijini ambako fursa za kiuchumi ni finyu, hivyo hutoa ajira na kipato kwa jamii zilizo katika mazingira magumu, hasa wanawake na vijana. Hata hivyo, sekta hii pia imehusishwa na changamoto kama ajira kwa watoto, ambapo inakadiriwa kuwa watoto wapatao 10,000 (wenye umri chini ya miaka 18) wanajihusisha na shughuli mbalimbali za uchimbaji nchini kote. Licha ya umuhimu wake wa kiuchumi, shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu mara nyingi zinaendeshwa kwa njia isiyo rasmi na hukosa udhibiti wa kutosha, hali inayosababisha changamoto kubwa za kimazingira na kijamii.

Athari za Kijamii na Kimazingira za Uchimbaji Mdogo Wa Dhahabu

Zebaki hutumika sana katika mchakato wa uchimbaji wa dhahabu, ambapo huchanganywa na chembechembe za dhahabu, hii ni mbinu ya kawaida miongoni mwa wachimbaji wa kiasili. Matumizi ya zebaki katika sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu nchini Tanzania bado ni tatizo kubwa, licha ya juhudi za kitaifa za kupunguza matumizi yake. Inakadiriwa kuwa tani 12 hadi 24 za zebaki hutolewa katika mazingira kila mwaka na sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu, hali inayosababisha athari kubwa za kiafya na kimazingira.

[1]Tanzania's Extractive Industry Transparency Initiative (TEITI), (June 2024), 14th Report for Fiscal Year 2021-2022, p. xvi, available at: https://shorturl.at/P1Cgk (Accessed on September 09, 2024). I
[2]The Mining Commission (July 2023), Annual Report 2021-2022, p. 4.
[3]The Mining Act, Cap. 123 [R.E. 2019] s. 4(1).
[4]The Mining Act, Cap. 123 [R.E. 2019] s. 18.
[5]The Mining Act, Cap. 123 [R.E. 2019] s. 8(2).
[6]The United Republic of Tanzania (February 2020), National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), p. 1, available at: https://shorturl.at/HFkMZ (Accessed on September 08, 2024).
[7]National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 2.

Ili kusaidia ukuaji endelevu wa sekta ya wachimbaji wa dhahabu wa kiasili na wadogo (uchimbaji mdogo wa dhahabu) sambamba na kupunguza athari zake kwa mazingira, Tanzania imeunda mfumo wa kisheria na kitaas isi unaolenga kuweka viwango vya kimazingira na kutekeleza uzingatiaji.Licha ya juhudi hizi, shughuli za uchim baji mdogo wa dhahabu bado zinachangia kwa kiasi kikubwa uharibifu wa mazingira.

Athari za kijamii na kimazingira za uchimbaji wa madini usio endelevu huathiri makundi mbalimbali ya jamii kw a viwango tofauti, ambapo wanawake na watoto huwa miongoni mwa waathirika wakuu.Katika maeneo ya uchimbaji, wanawake na watoto hujihusisha na kazi kama kuvunja mawe, kuendeshamashine za kusaga, kuch uja vumbi la dhahabu, na kuchanganya dhahabu na zebaki. Aidha, mara nyingi wao huwajibika kuchota maji na kukusanya kuni, shughuli ambazo huongeza hatari ya kuathiriwa na uchafuzi wa zebaki na kuharibu mazingira kutokana na ukataji miti unaoambatana na shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu.

Watoto, hasa, wako katika hatari kubwa katika mazingira haya. Kwa sababu ya ukosefu wa uwezo wa kujitetea wanapojihusisha na kazi zinazohusiana na uchimbaji, mara nyingi hujikuta wakikabiliwa na mazingira hatarishi kiafya na kimazingira. Mifumo yao ya kinga ambayo haijakomaa huwafanya kuwa katika hatari zaidi ya madhara ya zebaki na kemikali nyingine zenye sumu. Aidha, watoto wachanga wanaoandamana na mama zao kwenye maeneo ya uchimbaji pia wako katika hatari ya kuathirika kwa namna hiyo hiyo.

Ingawa Tanzania imeanzisha hatua za kudhibiti athari za kimazingira zitokanazo na uchimbaji mdogo wa dhaha bu, bado kuna mapungufu na dosari katika mifumo ya kisheria na kiutawala. Changamoto kubwa ni ukosefu wa uratibu kati ya sheria za mazingira na sheria za madini, pamoja na taasisi zinazopaswa kusimamia utekelezaji wa kanuni hizi. Kukosekana kwa ulinganifu huu kunadhoofisha juhudi za kukabiliana na changamoto za kimazingira zinazotokana na uchimbaji mdogo wa dhahabu, hivyo kuruhusu athari hasi kuendelea na kuwaathiri zaidi maku ndi yaliyo katika mazingira magumu.

Kuziba mapengo haya ya kisheria na kuboresha uratibu wa kitaasisi ni muhimu ili kupunguza athari za kijamii na kimazingira zinazohusiana na uchimbaji mdogo wa dhahabu. Mageuzi kama haya yangeimarisha mchango wa sekta hii katika uchumi wa taifa huku yakikuza maendeleo endelevu na ya usawa.

[8]National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 17.
[9]The Mining Commission (July 2023), Annual Report 2021-2022, p. 4, available at: https://shorturl.at/eSiu3 (Accessed on October 08, 2024).
[10]National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 7.
Kinyondo, A., & Huggins, C., "State-led efforts to reduce environmental impacts of artisanal and small-scale mining in Tanzania: [11]Implications for fulfilment of the sustainable development goals", Vol 120, Environmental Science and Policy, 2021, p. 157, available at: https://doi.org/10.1016/j.envsci.2021.02.017 (Accessed on October 08, 2024).
[12]IIED & MTL Consulting, (June 2018), Artisanal and Small-Scale Mining in Tanzania – evidence to inform an 'action dialogue', London, United Kingdom, published by IEED, p. 72, available at: https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/16641IIED.pdf (Accessible on October 09, 2024).
[13]National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 8.

Malengo

Lengo Kuu

Lengo la uchambuzi na andiko hili la sera ni kuchambua kutokulingana kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya Tanzania na Sheria ya Madini kuhusu usimamizi wa mazingira katika Uchimbaji wa Dhahabu wa Kiasili na uchimbaji mdogo wa dhahabu. Andiko hili linachambua jinsi tofauti hizi zinavyoathiri utawala wa mazingira na kuleta mapungufu ya uzingatiaji wa sheria, hali inayosababisha madhara ya kimazingira na kijamii kuendelea kuwepo.

Malengo Mahususi

Kwa undani zaidi, andiko hili linaangazia yafuatayo:

a) Kutambua tofauti za kisheria kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini kuhusu usimamizi wa mazingira katika shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu.

b) Kupima athari za kimazingira na kijamii zinazotokana na kutokulingana huku kwa kisheria, kwa kuangazia madhara kwa mifumo ya ikolojia na jamii zinazozunguka maeneo ya uchimbaji.

c) Kutoa mapendekezo ya kisera ya kuoanisha Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini ili kuboresha matokeo ya kimazingira na kijamii ya sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu kwa mazingira na jamii zinazoishi karibu na maeneo ya uchimbaji.

Mifumo ya Kisheria Inayosimamia Mazingira na Uchimbaji wa Madini wa Kiasili na uchimbaji mdogo wa dhahabu

Sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu nchini Tanzania inafanya kazi chini ya mifumo mbalimbali ya kisheria, hasa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira (EMA) na Sheria ya Madini, pamoja na kanuni zake husika. Sheria hizi huweka viwango vya kimazingira na taratibu za uzingatiaji wa sheria kwa shughuli zote katika mnyororo wa thamani wa madini, kuanzia utoaji wa leseni hadi uchimbaji na usindikaji.Waraka huu wa sera unachambua sheria hizi kuu mbili, ukiangazia maeneo yenye kutokulingana kwa kanuni ambazo husababisha changamoto katika usimamizi wa mazingira.

Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya Mwaka 2004

Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ilitungwa ili kutoa mfumo mpana wa utawala wa mazingira katika sekta mbalimbali, ikiwa ni pamoja na sekta ya madini. Kama msingi mkuu wa sheria za mazingira nchini Tanzania, Sheria ya Usimamizi wa Mazingira inajumuisha misingi muhimu ya kimataifa ya usimamizi wa mazingira kama vile kanuni ya tahadhari, ushiriki wa umma, na kanuni ya mchafua alipe. Misingi hii huifanya mifumo ya sheria ya nchi kuendana na viwango vya kimataifa vya mazingira.

[14] *The Environmental Management Act, 2004 (Act No. 20 of 2001), s. 7(1).*
[15] *The Environmental Management Act, loc cit, s. 7(3).*

Moja ya matakwa muhimu ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ni kwamba miradi yote yenye hatari zinazoweza kuathiri mazingira ikiwa ni pamoja na shughuli za madini lazima ipitie Tathmini ya Athari kwa Mazingira kabla ya kuanza kutekelezwa. Hili linaakisi kanuni ya tahadhari, ambayo inasisitiza kutathmini na kupunguza madhara yanayoweza kutokea kabla mradi haujaanza. Ili kuhakikisha ubora na uadilifu wa tathmini hizi, Sheria ya Usimamizi wa Mazingira inataka tathmini zifanywe tu na wataalamu wa mazingira waliothibitishwa.

Baada ya tathmini kukamilika, Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira hupitia matokeo na kutoa mapendekezo kwa waziri iwapo cheti cha Tathmini ya Athari kwa Mazingira kitolewe au la. Mara baada ya cheti kutolewa, baraza la taifa la usimamizi wa mazingira huchukua jukumu la kufuatilia uzingatiaji wa masharti ya mazingira kwa mradi husika, kwa lengo la kulinda mazingira pamoja na afya ya umma.

Ushiriki wa umma pia umejengewa msingi ndani ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira, ambapo sheria inawataka waendelezaji wa miradi kuwa wazi na kuwajibika kwa jamii zinazoguswa na miradi yao. Utaratibu huu huimarisha ushirikiano kati ya wachimbaji na jamii za maeneo ya mradi, na huruhusu ujuzi wa jadi kuhusishwa katika usimamizi na upunguzaji wa athari za mazingira, ikiwa ni pamoja na changamoto za kijamii kama ajira kwa watoto.

Aidha, kanuni ya "mchafua alipe" inawawajibisha waendeshaji wa miradi kulipia gharama za uharibifu wa mazingira. Kanuni hii inatekelezwa kupitia faini, fidia kwa waathirika, na maagizo ya kurejesha mazingira yaliyoharibika.

Hata hivyo, uharibifu wa mazingira katika sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu bado unaendelea, mara nyingi kwa sababu mamlaka zinaelekeza nguvu zaidi kwenye hatua za adhabu badala ya mbinu za kuzuia uharibifu kabla haujatokea. Mbinu bora zaidi za kimataifa zinapendekeza kwamba hatua za kuzuia madhara ya mazingira zichukuliwe kwa wakati, badala ya kutegemea adhabu pekee kwa wale wanaokiuka sheria ili kuhakikisha uchimbaji endelevu wa madini.

Sheria ya Madini ya Mwaka 2010

Tofauti na Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ambayo ni ya hivi karibuni, sheria za madini za Tanzania zina historia ndefu inayotokana na enzi za ukoloni, zikianzia na Amri za Madini za miaka ya 1920,ambazo zililenga uchimbaji wa madini kwa ajili ya kusafirishwa nje ya nchi. Kwa muda, Sheria ya Madini ya mwaka 2010 imekuwa ndio sheria kuu inayosimamia sekta hii, na imefanyiwa marekebisho kadhaa,ikiwemo mwaka 2017.

Sheria ya Madini huweka masharti ya utoaji wa leseni pamoja na masharti ya uzingatiaji wa sheria,ikijumuisha wajibu wa kimazingira. Hata hivyo, sheria hii haijaweka mfumo mahususi wa usimamizi wa mazingira, bali huielekeza sekta ya madini kufuata mwongozo wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira kwa ajili ya usimamizi wa mazingira.

Muundo huu wa kisheria unamaanisha kuwa, ingawa Sheria ya Madini inasimamia shughuli za uchimbaji,usim amizi wa mazingira kimsingi unategemea Sheria ya Usimamizi wa Mazingira. Sheria ya Madini inawataka waom baji wa leseni ya msingi ya uchimbaji kuwasilisha Mpango waUlinzi wa Mazingira katika maombi yao ya leseni. Tume ya Madini, ambayo ndiyo yenye dhamana ya kusimamia sekta, ndiyo inayotoa leseni na kufuatilia uzinga tiaji wa masharti, ikijumuisha yale ya kimazingira, mara nyingi kwa kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Ingawa mfumo huu kwa mtazamo wa juu unaonekana kuwa wa kushirikiana, unaleta changamoto za utekeleza ji, hasa katika sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu. Kwa mfano, Sheria ya Usimamizi wa Mazingira inahitaji Tathmini ya Athari kwa Mazingira kwa shughuli zote za uchimbaji, ikiwemo uchimbaji wa kiwango kidogo, lakini Sheria ya Madini inawataka wachimbaji wadogo kuwasilisha tu Mpango wa Ulinzi wa Mazingira. Tofauti hii ime leta mkanganyiko na kusababisha kutokuzingatia sheria, kwa kuwa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira haitambuliki ndani ya mfumo wa usimamizi wa mazingira wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira.

Kwa matokeo haya, ingawa baraza la taifa la usimamizi wa mazingira ndiyo yenye mamlaka ya kusimamia utek elezaji wa viwango vya mazingira, haiwezi kufuatilia kwa ufanisi uzingatiaji wa sheria iwapo wachimbaji wanate gemea tu Mpango wa Ulinzi wa Mazingira ambayo si sehemu ya nyenzo za kisheria za baraza la maifa la usimamizi wa mazingira.

[24] *The Environmental Management Act, loc cit, s. 81.*

[25] *The Mining Act, Cap 123 [R.E. 2019], s. 54.*

[26] *The Mining Act, loc cit, s. 107.*

[27] *The Mining Act, loc cit, s. 54(3) (d).*

[28] *The Mining Act, loc cit, s. 22.*

[29] *Environnemental Management (Environnemental Impact Assessment and Audit) (Amendement), Regulations (GN. 474 of 2018) r. 5(1), First Schedule, item 14(b).*

[30] *The Mining Act, loc cit, s. 54(3) (d).*

[31] *The Environmental Management Act, loc cit, s. 18(2) (f).*

Mkanganyiko kati ya Tathmini Ya Athari Kwa Mazingira na Mpango wa Ulinzi wa Mazingira

Pengo kuu la kisheria kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini linatokana na tofauti za mahitaji kuhusu nyenzo za usimamizi wa mazingira. Sheria ya Usimamizi wa Mazingira inataka kuwepo kwa Tathmini ya Athari kwa Mazingira ambayo ni mchakato wa kina na wa kisayansi wa kutathmini hatari za kimazingira. Kwa upande mwingine, Sheria ya Madini inahitaji Mpango wa Ulinzi wa Mazingira, ambao ni mpango rahisi wa kupunguza athari.

Ukosefu wa ulinganifu kati ya nyenzo hizi mbili unazua changamoto kubwa kwa wachimbaji kuhusu uzingatiaji wa sheria na kwa wasimamizi kuhusu utekelezaji wa sheria. Kwa Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira ambalo lina uwezo wa kutathmini tathmini ya athari kwa mazingira, Mpango wa Ulinzi wa Mazingira una changamoto kubwa ya utekelezaji kwa kuwa haimo katika mfumo wake wa kisheria.

Kwa mfano, kutokana na madhara makubwa ya zebaki—ambayo ni kemikali inayotumika sana katika uchimbaji wa dhahabu wa kiasili na mdogo (Uchimbaji Mdogo Wa Dhahabu) sheria inaitaka Baraza La Taifa La Usimamizi wa Mazingira kuhakikisha usimamizi salama wa mazingira kwa taka za zebaki na maeneo yaliyochafuliwa. Hii inahusisha kutekeleza viwango vya kitaifa vya utoaji wa zebaki na kutunza orodha ya maeneo yaliyochafuliwa. Wakati huo huo, Tume ya Madini inapaswa kuhakikisha kupunguzwa kwa matumizi ya zebaki, na pale inapowezekana, kuondolewa kabisa kwa matumizi hayo katika Uchimbaji Mdogo Wa Dhahabu, sambamba na kuhakikisha uzingatiaji wa viwango vya afya ya kazi, usalama na mazingira.

Athari hizi haziwaathiri wachimbaji pekee, bali pia jamii zinazotegemea kilimo na ufugaji, hivyo kusababisha upotevu wa vipato kwa wale walio nje ya mnyororo wa thamani wa madini.

Zaidi ya hayo, Tume ya Madini, ambayo ndiyo yenye dhamana ya kutoa leseni, mara nyingi huweka mbele ukusanyaji wa mapato kuliko usalama wa mazingira. Hii imesababisha hali ambapo uzingatiaji wa mazingira unakuwa wa pili kwa umuhimu, jambo linalodhoofisha nafasi ya usimamizi wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira. Ukosefu wa muingiliano wa kisheria kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini umeacha wachimbaji wa uchimbaji mdogo wa dhahabu wakiwa na mashaka juu ya wajibu wao wa kimazingira, huku wasimamizi wakikosa nyenzo madhubuti za kutekeleza sheria ipasavyo.

[32]*Environmental Management (Control and Management of Mercury and Mercury Contaminated Compounds) (GN. 59 of 2020), r. 8(c).*
[33]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 8(a).*
[34]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 8(e).*
[35]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 11(a).*
[36]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 11(e).*
[37]*National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 14.*

Nafasi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa

Mamlaka za Serikali za Mitaa zinapaswa kusaidia katika kushughulikia masuala ya mazingira yanayohusiana na uchafuzi wa zebaki chini ya Kanuni za Usimamizi wa Mazingira (Udhibiti na Usimamizi wa Zebaki na Mchanganyiko wa Zebaki) za mwaka 2020. Hata hivyo, mamlaka ya Serikali za Mitaa ni finyu, na kanuni hizo hazitoi mwongozo wa wazi kuhusu jinsi Serikali za Mitaa zinavyopaswa kutekeleza uzingatiaji wa mazingira katika shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Kwa mfano, japokuwa Serikali za Mitaa zinapewa jukumu la kushughulikia hatari za kiafya kwa umma kutokana na uchafuzi wa zebaki, hazipewi mamlaka kamili ya kudhibiti moja kwa moja shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu.

Jambo linalotia wasiwasi zaidi katika kanuni hizi ni kuwa Serikali za Mitaa zinabeba mzigo wa kifedha wa kusafisha maeneo yaliyochafuliwa na zebaki pale ambapo wachimbaji au wamiliki wa maeneo husika hawajulikani. Kipengele hiki kinapingana na kanuni ya “mchafua alipe”, kwani kinahamisha mzigo huo kwa umma (maana yake Serikali za Mitaa zitatumia fedha za walipa kodi kusafisha maeneo yaliyochafuliwa) ilhali hawana mamlaka ya kudhibiti shughuli za uchimbaji zinazochafua mazingira. Kutolingana huku kunazuia usimamizi madhubuti wa mazingira katika ngazi ya mtaa.

Zaidi ya hayo, tafiti zinaonesha kuwa wachimbaji katika uchimbaji mdogo wa dhahabu hawajihusishi na kujaza tena mashimo ya uchimbaji mara baada ya shughuli kukamilika. Hivyo basi, pale ambapo taka za zebaki hazidhibitiwi, Serikali za Mitaa hulazimika kuwajibika si tu kwa usimamizi wa mabaki hayo bali pia kwa kazi ya kuziba mashimo ya uchimbaji, jambo linaloonesha kuwa changamoto hizi za mazingira zinatokana na mapungufu ya kisheria.

Mfano halisi wa changamoto hizi unaonekana kwenye usimamizi wa kumbukumbu za matumizi ya zebaki. Kisheria, watumiaji wa zebaki, wakiwemo wachimbaji, wanatakiwa kusajiliwa na Wakala wa Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali kabla ya kutumia kemikali hiyo. Hata hivyo, takwimu rasmi hazilingani na hali halisi. Katika mwaka wa 2023/2024, ni tani takribani 5.8 tu za zebaki zilizoripotiwa rasmi kwa matumizi, wakati tani takribani 24.4 za zebaki zilikuwa zikitumika kwenye uchimbaji mdogo wa dhahabu tofauti inayoonesha kuwa ni asilimia 23.7 tu ya zebaki iliyokuwa imesajiliwa rasmi.

Takwimu hizi zinaonesha kuwa zebaki inapokuwa inaingizwa na kutumika kwa njia za siri, taasisi za serikali kama Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira na Tume ya Madini hushindwa kufuatilia ipasavyo matumizi na utupaji wake. Hii ina maana kuwa tani 18.6 za zebaki takribani asilimia 76.3 ya zebaki yote inayotumika katika usindikaji wa dhahabu ndani ya uchimbaji mdogo wa dhahabu huingia nchini kwa njia za magendo na kusambazwa kwa wachimbaji kupitia wafanyabiashara wa dhahabu na madalali, hatimaye kutupwa kiholela kwenye mazingira.

Ingawa taasisi kama Wakala wa Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali, Tume ya Madini, Baraza La Taifa La Usi mamizi Wa Mazingira, na Serikali za Mitaa zote zina mamlaka ya kutekeleza mbinu bora za usimamizi wa zebaki, mamlaka haya hudhoofishwa na ukosefu wa uratibu. Wachimbaji wanaweza kuchagua kutii tu mahitaji ya Mp ango wa Ulinzi wa Mazingira ya Tume ya Madini,hali inayounda mazingira ya uzingatiaji hafifu wa sheria.

Wakati tathmini ya athari kwa mazingira ni tathmini kamili ya athari za mazingira zinazoweza kutokea, Mpango wa Ulinzi wa Mazingira hujikita kwenye mikakati ya kupunguza athari na ni nyaraka nyepesi zaidi. Hata hivyo, kwa kuwa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira si sehemu ya mfumo wa tathmini ya athari kwa mazingira wa Sheria ya Usimamizi wa Mazingira, hazitambuliki na Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira kama nyenzo rasmi za uzingatiaji wa mazingira.Ukosefu huu wa ulinganifu kati ya nyaraka hizi mbili unaleta ugumu kwa wachimbaji wa uchimbaji mdogo wa dhahabu kuelewa majukumu yao ya kimazingira, na kwa wasimamizi kutekeleza sheria kwa ufanisi.

[38]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 14.*

[39]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 14(a).*

[40]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 60(2) and (4).*

[41]*National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 14.*

[42]*Environmental Management, loc cit, (GN. 59 of 2020), r. 9(b).*

[43]*The United Republic of Tanzania, Speech of the Minister for the State, Vice President's Office – Union and Environment, During Budget Sessions for the Financial Year 2023/2024, p. 28, available at: https://www.vpo.go.tz/uploads/speeches/docs/sw-1682403076-Hotuba%20ya%20Bajeti%202023:24.pdf (Accessed on October 17, 2024).*

[44]*National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 22.*

[45]*National Action Plan for Artisanal and Small-Scale Gold Mining (2020-2025), loc cit, p. 24.*

Migongano ya Ratiba za Uwasilishaji wa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira katika Sheria ya Madini na Kanuni zake

Moja ya changamoto kuu katika mfumo wa kisheria wa Tanzania ni kutokuelewana kuhusu muda sahihi wa kuwasilisha Mpango wa Ulinzi wa Mazingira, kutokana na masharti yanayokinzana kati ya Sheria ya Madini na Kanuni za Madini (Ulinzi wa Mazingira kwa Uchimbaji Mdogo) za mwaka 2010. Chini ya Sheria ya Madini, waombaji wa Leseni ya msingi ya uchimbaji wanatakiwa kuwasilisha EPP katika hatua ya kuomba leseni, jambo linaloashiria kuwa masuala ya mazingira yanapaswa kushughulikiwa kabla ya leseni kutolewa.

Hata hivyo, Kanuni za mwaka 2010 zinabainisha kuwa wamiliki wa Leseni ya msingi ya uchimbaji wanatakiwa kuwasilisha taarifa ya mazingira, ikiwemo Mpango wa Ulinzi wa Mazingira, kabla ya kuanza shughuli za uchimbaji. Lugha inayotumika katika kanuni hizo "wamiliki wa leseni yauchimbaji wa msingi" inaonesha kuwa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira unaweza kuandaliwa baada ya kupata leseni, kwani Mpango wa Ulinzi wa Mazingira haupaswi kuwasilishwa na waombaji wa leseni, bali na wale ambao tayari wamepewa leseni.

Kutofautiana huku husababisha mkanganyiko kuhusu muda sahihi wa kuwasilisha Mpango wa Ulinzi wa Mazingira na kama majukumu ya kimazingira yanapaswa kutekelezwa wakati wa kuomba leseni au kabla ya kuanza shughuli. Mgongano huu wa kisheria huwachanganya wachimbaji wa uchimbaji mdogo wa dhahabu, ambao hubaki bila uhakika wa lini wawasilishe Mpango wa Ulinzi wa Mazingira, jambo linaloweza kusababisha ucheleweshaji au kutotekeleza masharti ya kimazingira ipasavyo.

Zaidi ya hayo, hali hii huleta ugumu kwa taasisi za udhibiti hasa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira, yenye jukumu la kusimamia uzingatiaji wa mazingira kutekeleza kazi zake kwa ufanisi. Tofauti hizi katika matarajio ya kisheria hudhoofisha mfumo mzima wa ulinzi wa mazingira, na hivyo kuleta utekelezaji usiolingana na mapungufu ya uzingatiaji katika sekta ya wachimbaji wadogo.

Ili kutatua mkanganyiko huu, kuna umuhimu wa kufanya ulinganifu wa kisheria kati ya Sheria ya Madini na Kanuni zake. Mwongozo ulio wazi unapaswa kueleza ni lini na vipi Mpango wa Ulinzi wa Mazingira inapaswa kuwasilishwa, ukibainisha wajibu wa waombaji wa leseni ya msingi ya uchimbaji na wale waliopatiwa leseni tayari. Ulinganifu huu utasaidia kufafanua ratiba ya uzingatiaji wa mazingira, kuhakikisha hatua za kulinda mazingira zinaingizwa mapema katika mchakato wa uchimbaji, na kuimarisha uwezo wa utekelezaji wa taasisi kama Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira, na hivyo kuboresha ulinzi wa mazingira katika sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu.

[46]*The Mining Act, loc cit, s. 54(3) (d).*
[47]*The Mining (Environmental Protection for Small Scale Mining) Regulations of 2010*
[48]*The Environmental Management Act, loc cit, s. 101 (1).*
[49]*The Environmental Management Act, loc cit, s. 101 (2).*

Ukaguzi wa Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira Unaolenga Tathmini ya Athari Kwa Mazingira: Changamoto Katika Utekelezaji Kwa Sekta Ya Wachimbaji Wadogo

Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira lina jukumu la kufanya ukaguzi wa kimazingira kwa shughuli zote ambazo zinaweza kusababisha athari kubwa kwa mazingira ikiwemo shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Hata hivyo, zana za ukaguzi za Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira zimeundwa mahsusi kwa ajili ya kuta thmini uzingatiaji wa Tathmini ya athari kwa mazingira, na si kwa ajili ya kutathmini Mipango ya Ulinzi wa Mazingira.

Kwa kuwa wachimbaji wadogo mara nyingi wanatakiwa kuwasilisha Mpango wa Ulinzi wa Mazingira badala ya tathmini ya athari kwa mazingira, mfumo wa sasa wa ukaguzi wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira hauwezi kupima kwa usahihi mbinu maalum za usimamizi wa mazingira zinazotumika katika shughuli za uchimbaji mdogo.

Tofauti hii huleta pengo kubwa la utekelezaji wa sheria. Ukaguzi wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira unaojikita katika kufuatilia uzingatiaji wa tathmini ya athari kwa mazingira unaweza kupuuza maeneo ya uchim baji mdogo wa dhahabu ambayo yanasimamiwa chini ya Sheria ya Madini lakini hayalazimiki kufanya tathmini kamili ya athari kwa mazingira. Kwa sababu hiyo, shughuli hizo zinaweza kukwepa usimamizi mkali wa mazingira uliokusudiwa kupunguza madhara ya kiikolojia.

Bila ufuatiliaji madhubuti, shughuli nyingi uchimbaji mdogo wa dhahabu huendelea bila kuwa na mbinu bora za usimamizi wa mazingira, hali inayochangia uharibifu wa mazingira na kuongeza changamoto za kijamii kwa jamii zinazozunguka maeneo ya uchimbaji.

Upungufu huu wa kisheria unaonesha wazi kuwa kuna haja ya mfumo wa ukaguzi ndani ya Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira ambao ni rahisi kubadilika, ili kuweza kushughulikia tathmini ya athari kwa mazingira pamoja na Mpango wa Ulinzi wa Mazingira kwa pamoja. Hatua hii itahakikisha usimamizi wa kina wa mazingira kwa shughuli zote za uchimbaji mdogo wa dhahabu bila kujali nyaraka gani za mazingira zinatumiwa.

[46] *The Mining Act, loc cit, s. 54(3) (d).*
[47] *The Mining (Environmental Protection for Small Scale Mining) Regulations of 2010*
[48] *The Environmental Management Act, loc cit, s. 101 (1).*
[49] *The Environmental Management Act, loc cit, s. 101 (2).*

Hitimisho

Kwa kumalizia, uchambuzi wa mfumo wa kisheria wa Tanzania unaosimamia sekta ya Uchimbaji wa Dhahabu wa Kiasili na uchimbaji mdogo wa dhahabu umebainisha changamoto kubwa zinazotokana na mwingiliano kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini. Ingawa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira umeweka msingi imara wa utawala wa mazingira kupitia hitaji la Tathmini ya Athari kwa Mazingira na kuhimiza misingi muhimu kama ushiriki wa umma na mbinu ya tahadhari, ufanisi wake unadhoofishwa na utegemezi wa Sheria ya Madini kwenye Mipango ya Ulinzi wa Mazingira. Tofauti hii husababisha mkanganyiko miongoni mwa wadau na hutengeneza pengo la kisheria, likiwaacha wachimbaji wa wadogo wa dhahabu bila uhakika wa wajibu wao wa kimazingira, na kuzuia uwezo wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira kusimamia uzingatiaji wa sheria ipasavyo.

Ukosefu wa ulinganifu kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini unaonekana zaidi katika utofauti wa mahitaji ya tathmini ya mazingira. Wakati Sheria ya Usimamizi wa Mazingira inasisitiza tathmini za kina kupitia tathmini ya athari kwa mazingira, Sheria ya Madini inajikita katika Mpango wa Ulinzi wa Mazingira ambayo ni mbinu nyepesi isiyoweza kushughulikia kwa ufanisi changamoto changamani za usimamizi wa mazi ngira katika shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Tofauti hii huleta ugumu kwa wachimbaji kutekeleza sheria na husababisha changamoto kubwa kwa taasisi za udhibiti zinazowajibika kusimamia shughuli za kimazi ngira. Matokeo yake, maeneo mengi ya ya uchimbaji mdogo wa dhahabu hufanya kazi bila usimamizi mkali wa mazingira, na hivyo kuchangia uharibifu wa ikolojia na hatari za kiafya kwa jamii zinazowazunguka.

Zaidi ya hayo, mazingira ya kisheria yanazidi kuwa magumu kutokana na nafasi ya Mamlaka za Serikali za Mitaa ,ambazo hazina mamlaka wala rasilimali za kutosha kushughulikia kwa ufanisi changamoto za kimazingira, hus usani zinazohusiana na uchafuzi wa zebaki. Wajibu wa kushughulikia uharibifu wa mazingira mara nyingi huang ukia kwa mamlaka hizi za mitaa, licha ya kuwa na uwezo mdogo na vikwazo vya kifedha. Ugawaji huu wa maju kumu usio sahihi unadhoofisha kanuni ya “mchafua alipe” na kuongezea changamoto kwa jamii zinazoathiriwa na shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Hali hii hupelekea uzingatiaji wa mazingira kupewa nafasi ya pili mbele ya ukusanyaji wa mapato, na hivyo kudidimiza imani ya wananchi katika mfumo wa udhibiti wa mazingira

Kwa ujumla, matokeo ya uchambuzi huu yanaonesha kuwa miundo ya sasa ya kisheria na ya kikanuni inayosim amia uchimbaji mdogo wa dhahabu nchini Tanzania haijitoshelezi katika kuhakikisha usimamizi bora wa mazin gira. Uwepo wa mapungufu ya muda mrefu ya kisheria, migongano ya ratiba za uwasilishaji wa nyaraka, na kut okuwepo kwa muingiliano kati ya zana za ukaguzi za Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira na mahitaji ma hsusi ya waendeshaji wa uchimbaji mdogo kunaonesha wazi haja ya kufanyika kwa marekebisho ya sheria na kupitia upya mifumo iliyopo. Bila mageuzi makubwa, sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu itaendelea kukum bana na changamoto katika kuoanisha shughuli zake na viwango vya kitaifa vya mazingira na mbinu bora za kimataifa, hivyo kuhatarisha uendelevu wa sekta hii..

Mapendekezo Ya Sera Kwa Sekta Ya Uchimbaji Mdogo Wa Dhahabu Na Usimamizi Wa Mazingira Nchini Tanzania.

(I) Kuunganisha Sheria Tofauti za Mazingira

Ili kushughulikia kutokulingana kwa sheria kati ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira na Sheria ya Madini ,ni muhimu kuziunganisha kwa kuzifanyia marekebisho. Hatua hii itajumuisha kurekebisha sheria zote mbili ili kufafanua majukumu na wajibu wa kila taasisi, hasa kuhusu utekelezaji wa Tathmini ya Athari kwa Mazingira na Mipango ya Ulinzi wa Mazingira. Ulinganifu huu utaondoa mkanganyiko kwa wachimbaji wa wadogo kuhusu wajibu wao wa kimazingira na kuongeza uwezo wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira kusimamia uzingatiaji wa sheria kwa ufanisi.

(II) Kuimarisha Nafasi ya Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira katika shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu

Mamlaka ya Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira inapaswa kuimarishwa ili iweze kusimamia na kuhakikisha uzingatiaji wa tathmini ya athari kwa mazingira na Mpango wa Ulinzi wa Mazingira katika sekta ya uchimbaji mdogo wa dhahabu. Hili linaweza kufanikishwa kwa kupanua wigo wa mamlaka ya Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira kushughulikia uwasilishaji wa Mpango wa Ulinzi wa Mazingira na kuanzisha vitengo maalum ndani ya Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira vinavyolenga changamoto za kipekee za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Kwa kuongeza uwezo wa Baraza La Taifa La Usimamizi Wa Mazingira, serikali itaweza kushughulikia vyema athari za mazingira zinazohusiana na uchimbaji mdogo wa dhahabu.

(III) Kuanzisha mfumo jumuishi wa tathmini ya athari kwa mazingira kwa ajili ya ya uchimbaji mdogo wa dhahabu.

Serikali inapaswa kuandaa mfumo wa tathmini ya athari kwa mazingira maalum kwa ajili ya shughuli za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Mfumo huu utazingatia sifa za kipekee za uchimbaji mdogo na kuhakikisha kuwa tathmini ya athari kwa mazingira inakuwa ya lazima kwa miradi yote ya uchimbaji mdogo wa dhahabu. Kwa kuweka miongozo na viwango wazi vya tathmini ya athari kwa mazingira kwa uchimbaji mdogo wa dhahabu, hatari za mazingira zitatathminiwa na kupunguzwa kabla ya kuanza kwa miradi.

(IV) Kuweka mchakato wazi wa utoaji leseni kwa ya uchimbaji mdogo wa dhahabu

Serikali ianzishe mchakato rahisi na wazi wa utoaji leseni ambao unaeleza mahitaji ya uwasilishaji wa tathmini ya athari kwa mazingira na Mpango wa Ulinzi wa Mazingira. Kanuni zinapaswa kuhakikisha kuwa majukumu ya kimazingira yametekelezwa kabla ya kutoa leseni ya uchimbaji, ili kuzuia uharibifu wa mazingira tangu mwanzo. Uwazi huu utawanufaisha wachimbaji na pia kuboresha mazingira ya udhibiti wa sekta.

(V) Kuimarisha ushiriki wa umma katika shughuli za ya uchimbaji mdogo wa dhahabu

Serikali inapaswa kuimarisha vipengele vya ushiriki wa umma katika mchakato wa utoaji leseni za uchimbaji mdogo wa dhahabu. Hii inaweza kufikiwa kwa kuhitajika mashauriano ya umma na ushirikishwaji wa jamii za maeneo husika wakati wa mchakato wa tathmini ya athari kwa mazingira na/au Mpango wa Ulinzi wa Mazingira. Uwazi huu utawezesha sauti za wananchi kusikika, kuchochea uchimbaji endelevu, na kushughulikia changamoto za kijamii kama ajira kwa watoto.

(VI) kuongeza uwezo wa Mamlaka za Serikali za Mitaa katika muktadha wa uchimbaji mdogo wa dhahabu

Ili kuwawezesha Mamlaka za Serikali za Mitaa kusimamia masuala ya mazingira yanayohusiana na uchimbaji mdogo wa dhahabu, serikali inapaswa kuwekeza kwenye programu za kujenga uwezo. Programu hizi zitalenga mafunzo ya Mamlaka za Serikali za Mitaa kuhusu ufuatiliaji wa mazingira, uzingatiaji wa sheria, na ushirikishwaji wa jamii. Kuimarishwa kwa uwezo wa Mamlaka za Serikali za Mitaa kutaboresha usimamizi wa uchimbaji mdogowa dhahabu katika ngazi ya jamii na kuhakikisha utekelezaji bora wa viwango vya mazingira.

(VII) Kuweka vivutio vya kifedha kwa uzingatiaji wa sheria

Serikali inapaswa kuanzisha vivutio vya kifedha kwa wachimbaji wadogo wanaozingatia sheria za mazingira na kutumia mbinu bora. Hii inaweza kujumuisha msamaha wa kodi, ruzuku kwa ajili ya maboresho ya mazingira, na ufadhili kwa teknolojia za uchimbaji endelevu. Kwa kuoanisha faida za kiuchumi na ulinzi wa mazingira, wachimbaji watapewa motisha ya kuzingatia sheria.

(VIII) Kufanya mapitio ya mara kwa mara ya sera

Kuwe na utaratibu wa mara kwa mara wa kupitia na kuhuisha sera zinazohusiana na uchimbaji mdogo wa dhahabu. Hii itasaidia kuoanisha sera zinazokinzana na kupima ufanisi wa sheria zilizopo kwa kuzingatia changamoto mpya na mbinu bora za kimataifa. Kwa kuweka mfumo wa maoni na mrejesho, Tanzania itawezakukabiliana na mabadiliko ya haraka katika sekta ya madini na kuhakikisha sera zake zinaendana na mahitaji ya sasa.

S.L.P 75419
Dar es salaam - Tanzania
+255 756 300 305
info@fadev.or.tz
fadev_ tanzania
www.fadev.or.tz
@fadev
Foundation for ASM Development - FADev

FADev
FOUNDATION FOR ASM DEVELOPMENT